

MALİ'NİN KUZEYİNDEN İZLENİMLER

Dr. Serhat Orakçı

Referans için: Orakçı, Serhat. "Mali'nin Kuzeyinden İzlenimler". İNSAMER Analiz. 04.02.2022

Analiz

9 Ocak akşam saatlerinde Gana'nın başkenti Akra'da toplanan ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) üyesi ülkeler, Mali'ye yönelik sert yaptırım kararı aldıklarını açıkladı. Karar açıklandığı sırada Nijer'in başkenti Niamey'de yapımı iki yıl önce bir Türk inşaat firması tarafından tamamlanan modern görünümlü Diori Hamani Havalimanı'nda bizi Mali'nin başkenti Bamako'ya götürecek uçağa giriş yapmayı bekliyorduk. ECOWAS kararı henüz yeni olduğundan Mali üzerinde nasıl bir etki oluşturacağı o saatlerde belirsizdi. İstanbul'dan gelen uçak Niamey'de yolcuların bir kısmını bırakarak bizim gibi

yeni yolcuları da alıp Bamako'ya devam etti.

Bamako'da üç yıl önce yenilenen Modibo Keita Havalimanı'na iniş yaptığımızda, ilk olarak Mali ile ECOWAS üyesi komşu ülkeler arasında hava ve kara sınırlarının kapatıldığını öğrendik. Hayati ürünler dışında mal giriş çıkışı ve para transfer işlemleri de askıya alınmıştı. Bu yeni durum hakkında aralıksız yeni bilgiler gelmeye devam etti, ilerleyen saatlerde. Yakın zamanda askerî bir darbeye sahne olan Gine, kararı tanımadığını ilan etmiş, Air France tüm uçuşlarını durdurmuş, THY ise Niamey aktarmasız Mali'ye uçma kararı almıştı.

Geniş toprakları Sahra, Sahel ve Savana kuşağına yayılan Mali, 20 milyonu aşan dinamik ve genç nüfusu ile oldukça hareketli bir Batı Afrika ülkesi. 2012 yılından bu yana siyasi ve askerî olayların durulmadığı ülkede, dış kaynaklı terör en başlıca sorun. 2013 yılı başlarında Fransa askerî müdahalesine konu olan Mali'de Fransız askerî birliklerinin yanında Birleşmiş Milletler (BM) Barışgücü bünyesinde oluşturulan MINUSMA (BM Çok-Boyutlu Entegre Mali İstikrar Misyonu) birlikleri bulunuyor. Ne var ki son günlerde Mali'nin kuzeyine Rus Wagner birliklerinin de konuşlanmaya başladığı haberleri geliyor. Bu durum özellikle ABD ve Fransa cephesinde büyük bir rahatsızlık uyandırıyor.

Yaptırım kararına rağmen başkent Bamako sokaklarında ve caddelerinde bir anormallik hissedilmiyordu. Marketlere hücum eden insanlar ya da olağanüstü bir duruma hazırlanan bir halk da söz konusu değildi. Cezayir ve Moritanya ECOWAS üyesi olmadıkları için Mali ile sınırları açtı. Her şeyden önemlisi de bu kararın alınmasında Fransa'nın etkisi olduğuna inanılıyordu. Peki ECOWAS neden böyle bir karar alma gereği duymuştu?

Çoğunluğu eski Fransa sömürgesi ülkelerden oluşan ECOWAS'ın yaptırım kararının temel gerekçesi, Mali'de cereyan eden askerî darbe sonrası oluşturulan yönetimin ülkede yapılması vaat edilen genel seçimi 2025 gibi geç bir döneme çekme kararı almasıydı. Yaptırım kararının

açıklanmasından birkaç gün önce Rus Wagner birliklerinin Timbuktu'ya geldikleri basına yansırken Mali ile Fransa arasındaki gerilim genişleme sinyalleri veriyordu. Ancak yukarıda belirtildiği gibi bu kararın Fransa etkisinde alındığına inanıldığından yaptırım kararını protesto için toplanan kalabalık gruplar, Fransa karşıtı sloganlar atarak Assimi Goïta'nın liderlik ettiği askerî yönetimin bir nevi yanında duruyordu.

Bamako sokaklarına Fransa karşıtlığı olarak yansıyan ruh hâlini ülkenin son 10 yılına bakınca anlamak kolaylaşıyor. 2012 yılında Mali'nin kuzeyindeki söz konusu terör faaliyetleri büyük bir genişleme göstererek ülkenin Ségou ve Mopti gibi daha orta kesimlerine ve hatta Burkina Faso'ya kadar yayıldı. 10 yıllık dış müdahaleye rağmen Mali'de terör sorunu çözülemediği gibi, bu durum şimdilerde bumerang etkisi yaparak Fransa karşıtlığı olarak su üstüne çıkıyor.

Biz ise başkentte böylesi bir havayı geride bırakarak 12 saat süren aktarmalı uçuşlarla Gao-Tessalit ve Aguelhoc üzerinden Kidal'e ulaştık. Kidal şehrine ticari seferler olmadığından bölgeye sadece MINUSMA helikopterleri ile gidilebiliyor ya da kara yolu ile uzun ve güvensiz bir yolculuk yapmanız gerekiyor. El-Kaide ve DAESH'in yanı sıra farklı etnik silahlı gruplar da Mali-Nijer, Mali-Moritanya, Mali-Burkina Faso ve Mali-Cezayir sınır hatlarında aktif. Bu nedenle buralara yakın bölgelerde kara yolu ile seyahat etmek çok ciddi riskler içeriyor maalesef.

Mali'nin kuzeyinde yer alan geniş topraklar Sahra ve Sahel kuşağında kaldığından burada tarım faaliyetleri oldukça sınırlı. Ticaret, hayvancılık ve zanaatkârlık halkın en önemli geçim kaynakları. Tuareg toplumunun kendi dillerinde havza anlamına gelen "Azawad" şeklinde adlandırdığı bu geniş topraklarda Kidal, Timbuktu ve Gao şehirlerinin merkezlik yaptığı aynı adlı bölgeler bulunuyor. Toplamda 1,3 milyon insana ev sahipliği yapan bu üç bölgenin etnik özellikleri ise birbirinden farklılaşıyor. Kidal şehri, hemen şehir girişinde bulunan büyük renkli bir kaya ile ünlenmiş olsa da burası Tuareglerin anayurt olarak gördüğü en önemli şehirlerinden biri; esasında bir Tuareg şehri de denilebilir çünkü nüfusunun çok büyük bir bölümünü Tuaregler oluşturuyor.

25 bin nüfuslu şehrin adı 2013 yılı başlarında sık sık küresel medya organlarında zikrediliyordu; zira Fransa Serval Operasyonu sırasında 3 hafta süren hava bombardımanın ardından Çad'dan getirilen takviye birliklerle Kidal'e girebilmişti. Esasında bu yazının yazılış amacı, Mali'deki siyasi istikrarsızlık ve terör sorunlarına değinen bir analizden ziyade, Kidal şehri ve Mali'nin kuzeyi hakkında okuru aydınlatmak; zira bu bölgelere Türkiye'den giden sivil ya da kamu kurumu bulunmuyor. Örneğin Kidal şehrinde uluslararası iki STK çalışma yapıyor sadece, bunlar MSF (Sınır Tanımayan Doktorlar) ve ICRC (Uluslararası Kızılhaç Komitesi).

Kidal şehir merkezinde sömürge döneminden kalma tarihi bir istihkâm kalesi bulunuyor. Etrafı oldukça kayalık olan şehrin genel görünümü ise çok iç açıcı değil maalesef. Altyapı hizmeti yok denecek durumda. Tüm yollar toz ve toprak. Evlerin büyük bölümü bakımsız ve yıkık dökük. Şehrin en büyük camisi bile kabası bitmiş bir inşaattan ibaret. Şehir merkezinde birkaç dar sokaktan oluşan bir çarşı bulunuyor. El sanatları atölyelerinin yer aldığı bir iş hanında üç dört zanaatkâr demir eritme ocakları ile kılıç ve bıçak kabzası, altın, gümüş işlemeciliği gibi ince işlerle uğraşılıyor. Söylendiğine göre şehrin inşaat malzemeleri dâhil hemen hemen her ihtiyacı Cezayir üzerinden kaçak yollardan karşılanıyor, bu nedenle maliyetler biraz yüksek.

Burada ziyaret ettiğimiz birkaç yatılı okulun durumu da pek parlak değildi. Çocuklar yerde, güneş altında ders yapıyordu; kaldıkları yatakhanelerde de yere serilmiş çaput türü öteberiden başka bir şey yoktu. Yemekhanelerinde de iki büyük teneke kazan, kömür ocağı ve yemek tasları dışında bir şey görmedik. Bu içler acısı durumdan Kidal'in geleceğinde yer alacak çocukların pek de sıhhatli şartlar altında eğitim alamadıkları kolayca anlaşılıyor.

Bu bölgenin topografyasında kum ve yer yer kayalıklar önemli bir yer tutuyor. Bu nedenle arazi tarım için çok elverişli değil. Kidal bölgesinin en kuzeyinde yer alan Adrar des Ifoghas dağlarına açılıyor.

Burası bölgenin Cezayir'e açılan kapısı. Tuareglerin büyük çoğunluğu oluşturduğu Kidal bölgesi Mali devletine karşı yürütülen Tuareg isyanlarının merkezi. 2015 yılında Cezayir'in arabuluculuğunda Bamako ile Cezayir Anlaşması'nı imzalayan Tuareg temsilcileri, hükümet yapısına dâhil olarak siyasi entegrasyon sürecine girdiler. Ne var ki yukarıda resmedilen tablodan da anlaşılacağı üzere, bu siyasi entegrasyon süreci ekonomik entegrasyon ile henüz desteklen(e)miyor. Özellikle altyapı yatırımlarına öncelik verilmesi gerekiyor; yol, elektrik, su gibi temel ihtiyaçların karşılanması, okul ve hastane gibi hizmetlere ulaşımın kolaylaştırılması büyük önem arz ediyor. Kidal'de sosyoekonomik göstergelerin geriliği ve bölgesel marjinalleşme, şehrin genel görünümünde kendini hemen hissettiriyor.

Giydikleri koyu mavi elbise nedeniyle zaman zaman "Mavi insanlar" olarak da adlandırılan Tuareg toplumu geleneklerine, örf ve âdetlerine son derece bağlı bir topluluk. Yemek kültürünün ete dayalı olduğu Tuaregler arasında hurma ve yeşil çay tüketimi de hayli yaygın. Küçük bardaklarda köpürtülerek servis edilen bu çay gün boyu birkaç kez içiliyor. Dikkat çekici başka bir husus ise, Fransızca yanında Tamaşek dilini kullanan Tuareg toplumunun oldukça ataerkil bir dokuya sahip olması. Sahra ve çöl ile özdeşleşen bu göçebe topluluk da zamanın şartlarına ayak uydurarak yavaş yavaş yerleşik

hayata geçtiğinden bazı Tuaregler çadır yerine artık toprak ve betonarme evlerde yaşıyor. Günümüzde Mali, Cezayir, Libya, Nijer, Moritanya ve Burkina Faso'ya da dağılmış durumdadır. Ancak yine de mesafeye rağmen aralarındaki iletişim ve asabiyet hâlâ çok kuvvetli.

ECOWAS'ın aldığı yaptırım kararı Mali'nin komşu ülkelerle sınırlarının kapanmasına, mal ve insan sirkülasyonunun durmasına yol açtığından Mali'nin kuzeyindeki şehirler ve ticaret hatları ülke için stratejik hâle geldi. Ülkenin kuzey kesimlerine komşu Moritanya ve Cezayir ECOWAS üyesi olmadıklarından bu ülkelerle alışveriş devam ediyor. Kidal bölgesi Cezayir ile Timbuktu bölgesi ise Moritanya ve Cezayir ile etkileşim hâlinde.

Kidal şehrinde havalimanı çevresinde güvenliği MINUSMA gücü sağlıyor. Bu misyonda farklı ülkelere askerler görev yapıyor. Şehirde kaldığımız süre zarfında ben en çok Çad, Filipinler, Mısır ve Bangladeş'ten gelmiş askerlerle karşılaştım. Şehir içinde ise güvenlik Tuareglerin yerel silahlı güçleri tarafından sağlanıyor. Askeri araç ve silahların etrafta çokluğuna rağmen misafir olduğumuz süre zarfında güvenlik açısından herhangi bir olayla karşılaşmadığımız gibi hiç silah sesi de duymadık.

Kidal'de bulunduğumuz günlerde beklenmeyen yeni bir gelişme ise MINUSMA uçuşlarının da iptal edilmesiydi. Mali devleti

ile MINUSMA arasında çıkan anlaşmazlık nedeniyle seferlerin ne zaman başlayacağı ise belirsizdi. Birkaç gün durum normale döner beklentisi içinde havalimanına gidip gelsek de sonunda çaresiz kalarak kara yolu yolculuğu için hazırlık yapmaya başladık. En iyi ihtimalle Gao'ya ulaşarak oradan ticari bir sefer ayarlamayı umuyorduk.

Kidal-Gao arasında bizim gibi mağdur olan başka yolcuların da bulunduğu beş altı araçlık bir konvoy oluşturarak seyahat ettik. Mesafe 300 km kadar olsa da yol olmadığı için seyahat sekiz saate yakın sürdü. Bu yolculuk vesilesiyle yaklaşık 100 bin nüfuslu Kidal bölgesinin merkez dışındaki yerleşimlerini de görmüş olduk. İki şehir arasında yaptığımız bu uzun yolculuk esnasında, yol üzerinde bir kamyon ve birkaç 4x4 arazi aracı ve hayvan sürüleri haricinde bir şeyle karşılaşmadık. Üç beş çadırdan oluşan birkaç küçük köy dışında bölgede hayat belirtisi neredeyse yoktu. Geniş düzlükte yeri yalayarak esen rüzgârın kaldırdığı toz bulutu sebebiyle ufuk hep puslu görünüyordu.

Sekiz saatlik yorucu yolculuğun ardından Gao şehrine vardığımızda şehrin girişindeki askerî barikat ve kontrol noktasıyla karşılaştık. Güvenlik nedeniyle şehre giriş çıkışlar kontrol edilirken şehirde ilk göze çarpan şeylerden biri, devriye atan Fransız askerî araçlarıydı. Bir zamanlar Songhay İmparatorluğu'na başkentlik yapmış Gao şehri Kidal'e göre daha büyük ve daha hareketli bir şehir. Şehrin nüfusu

90.000'lerde seyrederken Gao bölgesinin toplam nüfusu yarım milyon dolaylarında. Tıpkı Timbuktu gibi Gao şehri de zamanında İslami ilimlerin ve özel kütüphaneciliğin gösterdiği gelişmeyle ünlenmiş bir yer. Çoğunluğu Songhaylardan oluşan şehirde, Tuaregler azınlık durumunda. Bu nedenle Tuaregler şehir hayatının bir parçası olsalar da Gao için bir Tuareg şehri demek zor.

Şansımız varmış ki Gao'ya varışımızın ertesi günü, Bamako'ya gidecek bir uçağa denk geldik. İki hafta süren yolculuğun tüm yorgunluğuna rağmen artık başkent Bamako'ya varabilecek olmanın mutluluğunu hissedebiliyordum. Belirsizliklervegüvenlikendişemizazalmıştı ne de olsa. Ancak Gao'dan ayrılmadan önce son bir sürprizle daha karşılaştık.

Gao Havalimanı'na gittiğimizde check-in işlemlerinin başka bir adreste yapıldığını öğrendik. Tarif edilen yere gittiğimizde şehir içindeki bir villanın ufak bir terminale dönüştürüldüğünü gördük. Bilet ve bagaj işlemleri burada yapılıyor, üst baş aramasından sonra uçak yolcuları villanın içine alınıyordu. Yolcular için tüm işlemler bittiğinde uçağa binecekler güvenlik birimlerinin eşliğinde otobüslerle Gao Havalimanı'nda bekleyen uçağın kapısına getiriliyordu. Biz de tüm bu süreçten geçerek bizi başkente götürecek uçaktaki yerimizi aldık. Sanırım bu yeni uygulama havalimanının saldırıya uğrama riskine karşı alınmış bir güvenlik önlemiydi.

Evet, güvenlik riskleri barındırmasına ve siyasi nedenlerle aksamalar olmasına rağmen Kidal ziyaretimiz Mali'deki Tuareg toplumunu daha yakından tanımak, onlarla ilişkiler tesis etmek ve son 10 yıldır küresel medyada zaman zaman konu olan Mali'nin kuzeyindeki atmosferi bir nebze görebilmek açısından faydalı oldu. Fransa karşıtlığının yükselişe geçtiği, Rus fırsatçılığının kol gezdiği Sahel bölgesinde, Türkiye'nin de etkisini arttırmaya çalıştığı bir dönemin içinde bulunuyoruz. O nedenle bizlerin buradaki yerleşik toplulukları tanıması, onların bizimle etkileşime girmesi önemli görünüyor. Güncel gelişmelerin de ötesinde Tuareg toplulukları Afrika topraklarında varlık gösteren Osmanlı devletine bağlılık göstererek ilişkiler geliştirmişlerdi. Bugün bile bu münasebetlere değer veren Tuareg ileri gelenleri Türkiye'nin Sahel ve Sahra'da diplomasi, insani, kalkınma,

ticaret ve yatırım gibi alanlarda varlık göstermesini önemser görünmektedirler.

Seyahatimizin hemen sonrasında bazı önemli gelişmelerin yaşandığını not etmek gerekir. Mali'nin komşusu Burkina Faso'da askeri darbe yaşanırken Mali yönetimi Danimarka'dan Fransa destekli Tabuka Görev Gücü'nde yer alan askerlerini ülkeden çekmesini talep etti. Bu olay sonrasında Mali ile Fransa arasındaki ipler daha da gerginleşirken Fransız dışişlerinin Mali'deki yönetimi meşru görmediği yönündeki açıklamanın ardından Fransız elçisi Mali'den çıkarıldı. Bu önemli gelişmelerin Mali özelinde ekonomik, siyasi ve askeri bir takım tesirleri olacaktır mutlaka. Ancak bütün bunları ayrı bir yazıda ele almak daha doğru olacağından Mali'nin kuzeyine ilişkin izlenimlerimizi biz burada sonlandıralım